

Litteraturkrönika 2018

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund, Karl G. Johansson,
Catrin Norrby och Jan-Ola Östman

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * nordiskt (ur-, fornnordiska) * sarspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E., K.G.J., C.N. eller J.-O.Ö.

*

Kate Gilbert and Stephen D. White (ed.), Emotion, Violence, Vengeance and Law in the Middle Ages. Essays in Honour of William Ian Miller, 361 s., Leiden 2018 (Brill). ISBN 978-90-04-34272-9. William Ian Miller har sedan inledningen av 1990-talet haft stort inflytande på utforskningen av sagalitteraturen inom det som kommit att betecknas som "the anthropological turn" och främst omfattats av historiker på fältet. Hans studie *Bloodtaking and Peacemaking* från 1990 var ett centralt bidrag i denna inriktning inom sagaforskningen. I samband med Millers 70-årsdag utgav några av hans kollegor föreliggande volym som väl speglar hans bredd, inte endast inom den norröna forskningen utan också inom andra forskningsfält. Boken är också, förutom de inledande texterna som behandlar mottagaren av festskriften, indelad i tre delar som speglar olika områden som intresserat Miller. En första del fokuserar på juridiska texter av olika ursprung och bruk, från det medeltida England och Frankrike till det moderna Tyskland. I denna del finner vi endast en artikel som diskuterar nordiskt material. Helle Vogt beskriver här hur en persons eftermäle säkrades, särskilt för personer som dödats under våldsamma omständigheter. Hon relaterar till Millers eget arbete på området, men flyttar studien från litterära texter till juridiska, vilket leder till att hennes resultat i viss mån avviker från Millers. En andra del i boken fokuserar på litterära framställningar i medeltida källor. Tre av de fyra bidragen i den här delen tar utgångspunkt i norrönt material. I två artiklar diskuterar Carol Clover och Theodore Andersson olika perspektiv på

Njáls saga, en text som Miller har ägnat stor uppmärksamhet i sin egen forskning. Clover behandlar kravet på bevisföring så som det framställs i sagan, inte endast i skildringarna från tingsförhandlingarna utan också mer generellt. Hennes utgångspunkt är att det juridiska och det mer litterära är tätt knutna till varandra och att de ofta är svåra att skilja åt. Hennes analys handlar därför mer om framställning, om hur sagan förmedlar bevisföring än om de juridiska aspekterna på rättsprocessen. I Anderssons artikel diskuteras *Njála* som närmast unik bland *íslendingasögur* med sitt breda perspektiv. Sagan lämnar ett regionalt fokus på den södra fjärdedelen av Island för en mer överordnad skildring av händelser som ska ha utspelat sig på Island omkring millenieskiftet 1000. I *Njála* förekommer inte heller den vanliga inledningen om hur de inblandade familjerna kom till Island i samband med de första bosättningarna. Sagan inleds i stället direkt i den period där den centrala handlingen utspelar sig. Bidragen från Clover och Andersson ger intressanta nya perspektiv på *Njáls saga* men också på sagagenren mer generellt. En tredje artikel i denna avdelning av boken med direkt relevans för norrön forskning flyttar handlingen fram till 1200-talet och fejden mellan den norske kungen Hákon Hákonarson och hans jarl och svärfar Skúli Bárðarson. Hans Jacob Orning inleder med att lyfta fram Millers viktiga roll för framväxten av en antropologiskt inspirerad utforskning av de norröna sagatexterna bland historiker. Som ett exempel på en sådan forskning presenterar han en studie där han inleder med att se konflikten, inbördeskriget, där Skúli och Hákon står emot varandra som ett uppror under ledning av Skúli mot kungamakten. Därefter anläggs ett perspektiv på framställningen i *Hákonar saga Hákonarsonar* som indikerar att upproret snarare ska ses som en del av en pågående fejd mellan två mäktiga ledare enligt samma mönster som dem man finner skildringar av i *íslendingasögur*. Som alla festskrifter innehåller boken en bukett av texter med stor bredd mellan ämnena och det är alltså inte alla artiklar i samlingen som riktar sig direkt till en nordisk publik. Trots det ska hela boken lyftas fram; när texterna inriktade på norröna ämnen är lästa återstår mycket intressant läsning för den som är intresserad av skärningspunkten mellan litterära analyser och juridiska frågeställningar. K.G.J.

*

Jennifer von Baden, Populäre Mythen. Darstellung und Vermittlung nordischer Mythologie um 1900, 383 s., Heidelberg 2018 (Winter). ISBN 978-3-8253-6665-0. Den tyska bokserien *Edda-Rezeption* fortsätter att

producera intressanta och för vår tid ytterst relevanta volymer om främst tysk och skandinavisk reception av eddadiktningen. Jennifer von Badens bidrag inriktar sig på hur nordisk mytologi framställs och förmedlas i populariserad form med ett fokus på tiden runt sekelskiftet 1900. Efter en grundläggande diskussion om centrala begrepp för avgränsningen av fältet delar Jennifer von Baden in sin studie i fyra kategorier och med Skandinavien och Tyskland i fokus. Ett första kapitel avhandlar de rena översiktsverken om norrön mytologi som riktar sig till en bredare läsekrets. Här presenterar författaren en studie av hur materialet avgränsas och definieras i samtidens översiktsverk. Detta ger en utgångspunkt också för de tre följande kapitlen. Den andra avgränsade studien diskuterar hur norrön mytologi introduceras i mer allmänt inriktade bokserier för förmedling av forskning. Ett intressant avsnitt här kommer in på Studentföreningen Verdandis småskrifter som ett forum för popularisering av norrön mytologi. I en tredje studie kommer Jennifer von Baden in på förmedling i form av återberättande av mytstoffet. Här behandlas tillkomsten av Viktor Rydbergs *Fädernas gudasaga. Berättad för ungdomen* (1887) och författaren visar hur Rydberg steg för steg väljer att ge ut sitt verk i respons på Kata Dalströms arbete med en återberättad form av mytologin för barn och ungdom och för läsning i folkskolan. Huvudvikten här ligger på Rydbergs behandling av myterna och hur han gestaltar dem stilistiskt. I ett avslutande kapitel återkommer författaren till relationen mellan vetenskap och popularisering och de olika genrer där forskningen om mytologin förmedlas populärt. Här blir hennes arbete relevant också som en påminnelse om hur viktigt det är att vara klar över hur popularisering av forskning också medför ansvar för det genomslag populariseringen får. Här får vi därmed något att reflektera över när vi själva försöker sprida vår forskning till en intresserad bredare läsekrets.

K.G.J.

Hans-Peter Naumann unter Mitarbeit von Marco Bianchi und Ulrike Marx-Alberding, Metrische Runeninschriften in Skandinavien. Einführung, Edition und Kommentare, 488 s., Tübingen 2018 (Francke). ISBN 978-3-7720-8652-6. Allt sedan Erik Brate och Sophus Bugge utgav vad de ansåg var en fullständig utgåva av metriskas runinskrifter från Sverige 1891 har det med viss periodicitet varit ett återkommande intresse för ämnet, inte bara för det svenska utan snarare hela det nordiska beståndet av metriskas inskrifter. Den senaste stora och ambitiösa satsningen på området är den nya kommenterade utgåvan av skandinaviska inskrifter utförd av Hans-Peter Naumann i samarbete med Marco Bianchi och Ulrike

Marx-Alberding. Boken inleds med en kort inledande text där avgränsningen av korpus diskuteras. Naumann har valt att ge ut de urnordiska och vikingatida inskrifter som med någon säkerhet kan anses innehålla metriska element. De medeltida inskrifterna får ett mer begränsat utrymme i den aktuella utgåvan. I ett inledningskapitel diskuteras principerna för urvalet och de versmått som är etablerade inom edda- och skaldedikter får en genomgång. Naumann resonerar därefter om ordförråd, stildrag och innehåll i de aktuella inskrifterna. Den stora delen av boken utgörs av utgåvan och katalogkommentarerna. Här delar Naumann in materialet först i urnordiska, vikingatida och medeltida inskrifter. Medan de urnordiska inskrifterna presenteras samlat delas de vikingatida inskrifterna först in efter de moderna skandinaviska länderna. För varje land görs därefter en indelning efter område. För det medeltida materialet behandlas endast inskrifter från Danmark och Sverige. Naumanns utgåva är ett viktigt bidrag till studiet av metriska inskrifter och den kommer förhoppningsvis att inspirera till ny forskning på området. Dessutom kan den leda till nytt intresse för relationen mellan de metriska inskrifterna och de mer utforskade edda- och skaldedikterna. K.G.J.

Peter Trudgill, "Norwegian as a normal language" and other studies in Scandinavian linguistics, editor: Ernst Håkon Jahr, 262 s., Oslo 2018 (Novus). (Studia Nordica 7. International Contributions to Scandinavian Studies (Internationale Beiträge zur Skandinavistik).) ISBN 978-82-8390-007-1. Denna volym innehåller 20 kapitel som fördelar sig över 13 vetenskapliga artiklar, två korta bidrag som rubriceras "essays" och fem recensioner, samtliga författade av Peter Trudgill mellan åren 1973 och 2016. Bokens samtliga kapitel har redigerats och i vissa fall även kommenterats i fotnoter av författaren, som dock varit omedveten om publikationens verkliga syfte. I Ernst Håkan Jahrs förord kan man nämligen läsa att boken är en festskrift med anledning av Peter Trudgills 75-årsdag 2018 för att uppmärksamma hans mångåriga, vittförgrenade och viktiga vetenskapliga bidrag till skandinavisk lingvistik. Peter Trudgill (PT) behöver knappast någon närmare presentation och kapitlen i boken utgör en god illustration på författarens forskning inom ett brett definierat sociolingvistiskt forskningsfält. I boken framstår särskilt språk- och dialektkontakt som det centrala temat och ämnet belyses både ur historisk och samtida synvinkel. Bokens första kapitel, *Dual-source pidgins and reverse creoloids: northern perspectives on language contact*, lägger den terminologiska grunden för mycket av fortsättningen och PT tar särskilt upp Russenorsk som exempel på en kontaktvarietet i vår del av världen.

I kapitel 2, *Sociolinguistic dialect typology: contact and isolation in Nordic dialects* driver författaren tesen att språklig isolering är ett minst lika intressant fenomen som språkkontakt för att förklara språklig variation och förändring. Detta illustreras bland annat med färöisk morfologi som över tid delvis ökat i komplexitet och med västra Jyllands genussystem som utvecklats i en helt egen riktning jämfört med det germanska området i övrigt. I kapitel 3, *Norwegian as a normal language*, som också fått ge namn åt hela volymen, argumenterar PT för att den artificiellt konstruerade nynorskan är helt normal såtillvida att det finns gott om exempel på standardspråk i världen som uppkommit som en kompromiss mellan olika dialekter. I kapitel 4, *On locating the boundary between language contact and dialect contact: Low German and continental Scandinavia* tar PT upp terminologin från kapitel 1 för att undersöka i vad mån det är meningsfullt att skilja mellan dialekt- och språkkontakt för att beskriva den omfattande kontakten mellan lågtyska och nordiska varieteter, särskilt under Hansatiden. Det femte kapitlet ägnas också åt språkkontakt, denna gång utifrån hur vikingarnas språk satt avtryck i författarens egen hemstad, Norwich. Bokens längsta kapitel, kapitel 6 och 7, handlar båda om hur genussystemet bevarats eller förändrats i germanska varieteter. Diskussionen fokuseras framförallt på Bergen, som har ett tvågenussystem, och det geografiskt närbelägna Totemmålet som bevarat ett tregenussystem. Slutsatsen som dras är att förenklingen till ett tvågenussystem i Bergen förklaras av *flera* faktorer: dels ofullständig andraspråksinlärnning av vuxna invandrare *och* språkbyte till norska under Hansatiden, dels norsk dialektblandning och spridning av innovationen (tvågenussystemet) norrut från centra längre söderut på kontinenten. Även i kapitel 8, *The uniformitarian principle and the Ausbau sociolinguistics of medieval Bergen*, står Bergen i centrum. Här förs diskussionen framförallt utifrån begreppen *focussing* och *diffuseness* där det förra syftar på samhällen med hög grad av standardisering där språkbrukarna delar uppfattning om vad som kännetecknar deras varietet, dvs. en situation som är typisk för moderna europeiska språkgemenskaper. Huvudpoängen är att vi inte kan utgå från att uppfattningarna om den egna och andra varieteter i äldre tid, här medeltidens Bergen, var desamma som idag. Snarare kännetecknades det medeltida Bergen av att deltagarna inte fäste någon särskild vikt vid om de talade samma eller olika dialekter/språk. Med kapitel 9, *Sociolinguistic studies in Norway 1970–1991: a critical overview*, introduceras också ett tematiskt skifte i boken. Den förra delen (kapitel 1–8) är exempel på historisk sociolingvistik, särskilt frågor som rör dialekt- och språkkontakt och de lingvistiska konsekvenserna av

sådan kontakt, medan de resterande artiklarna (kapitel 9–13) antar ett samtida sociolingvistiskt perspektiv. I kapitel 9 och 10 görs en för en skandinavisk läsekrets särskilt intressant genomgång av sociolingvistikens utveckling på norskt (kapitel 9) och nordiskt språkområde (kapitel 10). PT presenterar ett flertal större undersökningar som han betecknar som banbrytande, men som inte fått den internationella uppmärksamhet de förtjänar, vilket förklaras av att de skrivits på skandinaviska språk. Som exempel på särskilt viktiga sociolingvistiska bidrag tar PT upp Mats Thelanders undersökning av Burträskmålet och Kerstin Nordenstams studie av svenskan i Norge och hur deltagarna anpassar sitt språkbruk (eller inte) mot norskan. I kapitel 11, *Dialect contact and dialect mixture: the Svalbard perspective* diskuteras språkförändring med utgångspunkt i den unika situation som Longyearbyen på Svalbard utgör. Där saknas en förexisterande dialekt eller språk eftersom alla invånare är invandrade från olika håll vilket enligt Trudgill leder till en unik möjlighet att undersöka vilka sociala, psykologiska och lingvistiska processer som påverkar dialektutvecklingen i en pågående kontaktsituation. I kapitel 12 dras paralleller mellan de moderna språkens utveckling i Norge respektive Grekland och kapitel 13 handlar om behovet av mer precisa sätt att dokumentera och förklara geografisk variation än vad som traditionellt varit fallet inom dialektologin. PT vill komplettera existerande modeller för hur språkliga nyheter sprids (vågmodellen och centrumhoppning) genom att också beräkna olika orters geografiska avstånd från varandra och deras inbördes storleksförhållanden för att få ett mått på hur sannolikt det är att en ort nås av en viss språklig novation. Den avslutande delen består av ett par korta uppsatser samt recensioner av fem norska verk, utgivna på 1980- och 1990-talet. För den som intresserar sig för sociolingvistik, både i modern och historisk kontext och då särskilt frågor som rör dialekt- och språkkontakt finns mycket att hämta i denna uppslagsrika bok som också vittnar om författarens gedigna kunskaper i skandinaviska och särskilt norska varieteter. C.N.

Jonas Wellendorf, *Gods and Humans in Medieval Scandinavia. Relying the Bonds*, 206 s., Cambridge 2018 (Cambridge University Press). ISBN 978-1-108-42497-4. Den lärda litteraturen från medeltiden har fått allt större uppmärksamhet under senare år. Det har kommit flera doktorsavhandlingar som fokuserar på just denna lärda litteratur främst bestående av översättningar från latinska källor. Jonas Wellendorf har länge varit en ledande forskare på det här området och bland annat bidragit till *Handbok i norrøn filologi* med ett kapitel om just lärdomslitteraturen (2013). I

sin nya bok behandlar Wellendorf en mer inhemsk lärdomskultur, en strömning i den norröna litteraturen som förhåller sig till förkristna föreställningar. Men han placerar också in denna i ett bredare lärdomsperspektiv, hur de norröna myterna i medeltidstexterna sätts i relation till den klassiska mytologin och ett större europeiskt sammanhang. I ett inledande kapitel diskuterar Wellendorf relationen mellan den förkristna tron och mytologin och den nya, kristna tro som efter hand etablerar sina institutioner också i de nordiska länderna. Utgångspunkten kan här framstå som en aning gammaldags när han i kapitlets första mening konstaterar att "[t]he coming of Christianity to Northern Europe around the turn of the first millenium changed medieval northern culture profoundly" (s. 1). Förvisso förändrades den nordliga kulturen på många sätt efter hand som kristendomen slog rot, men i dag vet vi väl att det inte är vid millenieskiftet som allt sker; snarare är det frågan om en lång process som pågått i flera sekler vid denna tidpunkt. Och kanske är denna absoluta placering av kristnandet en del av ett större och mer utbrett fenomen i forskningen om norrön mytologi, att man ser denna som en fastlagd tro eller mytologi som påminner påfallande om kristen enhetlighet samtidigt som man framhåller att den norröna mytologin inte var en fastlagd storhet. Traditionen inom forskningen är svår att släppa även när man är medveten om problemet. Framställningen i den prosaiska *Edda* blir ofta fortfarande representativ för just denna norröna mytologi och tro. Ett exempel på hur fast traditionen är kan vara formuleringen i den första meningen i bokens andra kapitel. Här konstaterar författaren inledningsvis att "[t]he mythical theology of their pre-Christian religion occupied a central position in the cultural memory of medieval Icelanders" (s. 23). Men är det faktiskt fråga om en "mythical theology" eller är det löst sammanfogade berättelser som förvaltas i den kristna skriftkulturen under 1200- och 1300-talen? Frågan hade kanske varit av relevans för bokens tema, men ges inte någon plats. I detta andra kapitel diskuterar Wellendorf polemiken mot den nu fastlagda norröna teologin. En källa för diskussionen är den översatta *Barlaams saga ok Josaphats*. Här kunde det ha varit spännande att få författarens syn på att den som överförde den latinska förlagan till norrönt (i Norge) och de som skrev texten i handskrifterna alla är kristna, men också tillhör samma grupp av människor som de som nedtecknade t.ex. eddadikterna eller den prosaiska *Edda*. I stället konstaterar Wellendorf att "[t]his selection of examples [från *Barlaams saga*] then shows that *Barlaams saga*'s model of the development of disbelief partly correlates with the information on pre-Christian religion that the Icelanders of the high Middle Ages would have been

able to find confirmed in their literature” (s. 40). Detta kunde alltså fått andra implikationer än dem som framkommer i boken om avgränsningen mellan en fast norrön religion och den kristna lärdomslitteraturen ifrågasattes tydligare. I det tredje kapitlet presenteras en intressant studie av handskriften Hauksbók från det första decenniet av 1300-talet och särskilt om texten *Um þat hvaðan ótrú hófsk*. Kapitlet behandlar hur den norröna mytologin relateras till den klassiska i den senare medeltiden med just Hauksbók som exempel. Även Saxo Grammaticus får plats i boken. I det fjärde kapitlet diskuterar Wellendorf Saxos bruk av norröna motiv. Också här tycker jag mig se vanetänkandet att de norröna texterna förmedlar det norröna mytmaterialet medan Saxos latinska text ger ”[n]ew dimensions of well-known characters” och dess ”tales are twisted and turned, occasionally on their head” (s. 71). Kanske skulle det vara tid att läsa Saxo som en väl så god källa till hur myterna faktiskt förvaltades i Norden under 1200-talet och inte som en degenererad form av de äkta myterna? Också i inledningen av det följande kapitlet framstår det som om den prosaiska *Edda* och *Ynglinga saga*, båda tillskrivna Snorri Sturluson, representerar en mer genuin, förvisso kristet färgad, framställning av myterna, om än kapitlet naturligtvis behandlar dessa texter som medeltidens rekonstruktion av traditionen. I en epilög som inte helt knyts samman med resten av boken diskuterar Wellendorf slutligen hur lärdomstraditionerna från medeltiden fortsätter också efter reformationen. Hans exempel är hämtade från två lärda män från 1600-talet, islänningen Guðmundur Andrússon och den norske prästen Jonas Ramus, och visar hur de knyter an till de medeltida tolkningstraditionerna. Behandlingen av dessa båda blir emellertid mest ett första försök och man hade gärna sett att ämnet hade fått mer plats och därmed djup för att bättre knyta det till de föregående kapitlen. I det ovanstående har jag uttryckt en viss skepsis till hur synen på det norröna mytmaterialet behandlas som ett slags fast storhet som de olika medeltida uttolkarna förhåller sig till. Min kritik kanske beror på att de enskilda kapitlen var för sig kunde ha utvecklats betydligt för att ytterligare belysa de intressanta frågorna kring medeltidens bruk av myter och legender som tycks återgå på förkristna traditioner. Extra tydligt blir bokens ofta skissartade form i den avslutande epilögen som kunde ha utvecklats betydligt. Jonas Wellendorf är en ledande forskare på det här fältet och man kan hoppas att han i framtida arbeten utvecklar vidare sin utforskning av lärdomslitteraturens bruk av norrönt myt- och legendmaterial.

K.G.J.

Haki Antonsson, Damnation and Salvation in Old Norse Literature, 257 s., Cambridge 2018 (D.S. Brewer). ISBN 978-1-84384-507-2. Serien *Studies in Old Norse Literature* som etablerades för några år sedan av Sif Rikhardsdottir och Carolyne Larrington på förlaget D.S. Brewer har nu utkommit med sin tredje bok och lever väl upp till den uttalade målsättningen att utge studier som "take a broadly interdisciplinary approach" och erbjuda forskare att utge böcker som representerar "cutting-edge, theoretically informed writing, provocative revisionist approaches to established conceptualisations, or strong, traditional studies of previously neglected aspects of the field". Denna tredje bok innehåller Haki Antonssons studie av uppfattningar om förtappelse och frälsning i den norröna litteraturen, ett ämne som tidigare fått liten uppmärksamhet inom forskningen. Författaren presenterar en omfattande och representativ samling texter som grundlag för sin studie, med start i Ari Þorgilssons *Íslendingabók* och med utblickar i texter från många genrer och visar att han har god överblick. Exempelen i de olika delstudierna torde därmed ge oss en rättvisande bild av samtidens syn på den eviga förtappelsen och hur man kunde frälsas från denna. Redan i inledningskapitlet anlägger Haki Antonsson ett metodologiskt perspektiv i ett antal korta studier. Därefter följer sju tematiskt avgränsade kapitel. Ett första kapitel behandlar exempel på hur synen på syndabekännelse och ånger skildras i de norröna texterna. Därefter följer ett kapitel om frälsningen som genomgående tema i beskrivningen av individers liv. Här diskuterar författaren texternas framställning av enskilda personers liv som en slags resa på vägen mot frälsning. Sveket som tema är ämnet för det tredje kapitlet. Här diskuterar Haki Antonsson hur svek, kanske framför allt dråp inom släkten, framställs som en synd som kräver stora uppoftningar för att syndarens själ ska frälsas. Här framstår t.ex. pilgrimsfärden till Santiago de Compostela, Rom eller Jerusalem som ett sätt att nå frälsning. Att bli förklarad laglös (*útlagi*) eller att leva utanför samhället innebar stora risker för själens frälsning. Detta behandlas i ett fjärde kapitel. Även här får pilgrimsfärden för att göra bot en viktig roll som beskrivs i många norröna texter. Haki Antonsson konstaterar att "[v]isiting a faraway place helped the sinner's prospects in the afterlife; the hardship and danger endured on such journeys, along with prayers offered by the holy men or women at the final destination, cleansed the soul of past misdemeanors. Pilgrimage, of course, also served as a metaphor for a person's progress towards redemption" (s. 139). Men pilgrimsfärder handlade om mer än att genom vandringen nå frälsning. Målet för färden var dessutom ofta att söka upp platser som förvarade relikier efter kända helgon. Ett

femte kapitel behandlar hur frälsning så väl som förtappelse i de norröna texterna kan framstå som närvarande i den synliga världen, i den värld där de levande människorna kan möta både fördärvliga krafter som möjlig frälsning. Livet som den spirituella resan mot frälsning leder till slut fram till tidpunkten för döden. För den troende gäller det att ha förberett sig väl inför dödsögonblicket. Kapitel 6 diskuterar hur de norröna texterna förhåller sig till tidpunkten för döden och hur man ska förbereda sig för sin bortgång. Slutligen kommer författaren fram till sitt sista kapitel som mycket riktigt bär titeln "Last Things and Judgement Day". Men kapitlet utgör inte någon traditionell sammanfattning utan snarare en sammandragning av de olika motiv som diskuterats i de föregående kapitlen, nu med fokus på *Njáls saga*. Sammantaget ger Haki Antonsson en ny och fördjupad bild av hur man såg på avgörande frågor om död, förtappelse och möjligheten att nå frälsning i norrön medeltid. Hans bok omfattar en rad delstudier som var för sig är intressant läsning och sammantaget ger en viktig ny bild av detta tidigare försummade område i utforskningen av den norröna litteraturen och norrön mentalitet. Den lämnar också utrymme för nya frågor och kan förväntas leda till ny forskning på området. Därmed kan jag konkludera att den nya bokserien tillfogat ytterligare ett viktigt arbete till sin utgivning. K.G.J.

Matthias Egeler, Atlantic Outlooks on Being at Home. Gaelic Place-Lore and the Construction of a Sense of Place in Medieval Iceland, 324 s., Helsinki 2018 (Academia Scientiarum Fennica). ISBN 978-951-41-1125-9. Relationen mellan keltisk och norrön kultur har länge varit ett tema i forskningen om båda dessa kulturer. Ofta har det rört sig om studier av keltisk påverkan på norrön kultur eller omvänt. Matthias Egeler anlägger i sin studie ett något annorlunda perspektiv. I stället för att söka efter direkta lån från keltiskt område väljer Egeler att studera hur ortnamn används för att skapa identitet och tillhörighet, och hur liknande strategier används på Island som på Irland. Hans hypotes är att det är irländska traditioner som på olika vägar har återanvänts i de norröna berättelserna om hur platser fått sina namn. Med en samling av nio delstudier belyser Egeler hur berättelser som förklarar ortnamn på Irland ser ut att ligga bakom skildringar t.ex. i *íslendingasögur* av hur platser fått namn på Island. En del av dessa studier har tidigare helt eller delvis publicerats som artiklar, bland annat i *Arkiv för nordisk filologi*, men här har de utvecklats och samordnats för att tillsammans belysa ett mer överordnat fenomen. Samlingen av dessa delstudier övertygar också metodologiskt, det är tydligt att Egeler här fångar en tendens att använda liknande strategier

i det isländska materialet som i det irländska, och ofta är det dessutom klart att det rör sig om direkt kontakt mellan de två kulturområdena i bruket av berättelser om ortnamns uppkomst. I ett avslutande kapitel om traditionen för sagaskrivande relaterar författaren så till Theodore Anderssons förslag om sju kategorier eller typer av berättelser som förekommit i den muntliga traditionen och varit utgångspunkt för tillkomsten av *íslendingasögur* (s. 283). Han pekar på att flera av dessa kategorier fokuserar på geografiska förhållanden som knyts till regionala familjetraditioner, bland annat just till traditioner om ortnamn och platser och konstaterar med utgångspunkt i sin egen studie att "[t]here are significant individual instances of Gaelic influences on the Icelandic sense of place" (s. 288) även om det fortfarande saknas ett underlag för att entydigt visa mer generella keltiska mönster. Egeler visar i detta avslutande kapitel hur sagorna i den stora sagahandskriften *Möðruvallabók* (AM 132 fol) om de placeras på en karta över Island täcker närmast hela det bebodda området på ön (s. 285–286) och argumenterar att de tillsammans kan sägas skriva fram en gemensam tillhörighet till Island som hem. Utifrån detta föreslår han att behovet för att omvandla det vilda och tomma Island till en för människor beboelig plats genom att sätta namn på landskapet kan ha varit viktigt för framväxten av den isländska sagagenren. Egelers bok är både intressant och inspirerande och ett viktigt bidrag till utforskningen av keltisk-norröna relationer under medeltiden liksom till vår förståelse av namngivning och identitetsskapande generellt. K.G.J.

Kong Magnus Hákonsson Lagabøtes landslov. Norrøn tekst med fullstendig variantapparat, del I–II, utg.: Magnus Rindal och Bjørg Dale Spørck, 1005 s., Oslo 2018 (Arkivverket). (Norrøne tekster nr 9.) ISBN 978-82-548-0137-6; ISSN 0801-7379. Magnus Lagaböters landslag antogs på tingen i Norge 1274. Den norröna texten finns utgiven fem gånger tidigare. Standardutgåvan är Keyser och Munch från 1848. Även om texten getts ut tre gånger sedan dess (1925–1941) så är dessa senare riktade till engelsk- och tyskspråkig publik och Keyser/Munk fortsatte att vara standardverket. När texten nu ges ut på nytt har utgivarna haft tillgång till Keyser och Munchs kollationer från 1830-talet, två 1500-tals-handskrifter som de inte använde, liksom en rad fragment som hittats först senare. Förutom detta nya material så påpekas en del brister i den (för sin tid) goda utgåvan från 1848. Utgåvan innehåller en omfattande inledning på 70 sidor. Denna innefattar en genomgång av de ca 100 handskrifterna och kortare uppgifter om tidigare utgåvor av den norröna texten och översättningar av denna. Härutöver finns en diskussion

om förhållandet mellan handskrifterna och handskriftsgrupperna, innehållet, den historiska tillkomsten och landslagens relation till stadslagen samt de danska översättningarna och en bibliografi och några bilder med prov ur de viktigaste handskrifterna. Härfter vidtar själva textutgåvan som i tryck omfattar ca 430 sidor i del I (t.o.m. Årvidabalken) och ca 450 sidor i del II. Som vanligt, när det rör sig om texter med många textvittnen blir texten några få rader överst, medan merparten av sidan för övrigt upptas av fotnoter med variantapparaten. Det brukar inte vara vackert, men det ger forskaren väldigt god överblick. Det är svårt att tänka sig att man kan få en bättre återgivning av texten än denna.

L.-O.D.

Anatoly Liberman, *The Saga Mind and the Beginnings of Icelandic Prose*, 133 s., Lewiston 2018 (*The Edwin Mellen Press*). ISBN 978-1-4955-0652-9. Ett återkommande tema inom sagaforskningen handlar om den unika genrens upphov. Det är många som försökt finna en god förklaring på hur en så pass speciell typ av texter kunde utvecklas på folkspråket just på Island under 1200-talet. Den senaste i raden av forskare som gör ett försök är Anatoly Liberman. Som titeln *The Saga Mind* antyder tar Liberman utgångspunkt i en tidigare forskares arbete, M.I. Steblin-Kamenskiijs *Mir Sagi* (1971; översatt till engelska som *The Saga Mind* 1973). Liberman var Steblin-Kamenskiijs kollega i Sankt Petersburg (då Leningrad) och samarbetade med honom när boken skrevs. Men Liberman följer inte Steblin-Kamenskiij helt och fullt utan har funnit en egen förklaring på hur sagagenren uppstod, endast delvis baserad på sin äldre kollegas forskning. I fyra avgränsade kapitel bygger Liberman upp sin argumentation. Inledningsvis diskuterar han författarrollen i ett kapitel med rubiken "Authorship". Slutsatsen av Libermans resonemang om författarens roll blir att bruket av skrift gör människor medvetna om den kreativa processen och att de som satte samman *íslendingasögur* därmed kan betraktas som just författare i viss mening. Ett andra kapitel diskuterar relationen mellan fakta och fiktion. Liberman argumenterar för att denna avgränsning av sanning i förhållande till fiktion inte helt är användbar för den norröna kulturen under medeltiden. Begrepp för att ljuga handlar enligt honom framför allt om juridiska frågor medan uppfattningen om sanning i t.ex. en berättelse inte gör denna distinktion. Avgränsningen av vad som kunde betraktas som sanning i den medeltida isländska kulturen behandlas i det tredje kapitlet. Sanningsbegreppet i litteraturen var, argumenterar Liberman i Steblin-Kamenskiijs efterföljd, annorlunda för medeltidsmänniskan än under

efter-reformatorisk tid. I det här kapitlet kommer Liberman in på frågor om begrepp som *historia*, *argumentum* och *fabula* och deras betydelse under medeltiden. Han diskuterar här också medeltida benämningar på folkspråket som *lygisaga* och *skroksaga* vilka ofta har diskuterats i forskningen. Sagatraditionen, uppenbart hos Liberman i vid mening och inkluderande närmast samtliga sagagenrer, antas dra växlar på en vagt definierad muntlig tradition som av de medeltida författarna används för att forma berättelserna om en diffus tid i det förgångna, det han kallar *passato prossimo*. Han konstaterar att "[t]he knowledge of the events that preceded and followed the settlement of Iceland could not have been preserved in any other form [alltså i muntlig trädning]. It follows that despite the Christian overlay and the more than probable influence of Latin rhetoric, 'the saga mind' bore at least some resemblance to 'the epic mind'" (s. 64). Här kan man fråga sig om det är meningsfullt att tala om "Christian overlay" eller "Latin rhetoric" i texter tillkomna i en entydigt kristen kontext och skrivna av personer med utbildning inom de kyrkliga institutionerna. Kanske underskattar Liberman de isländska skribenternas kreativitet? I ett avslutande kapitel kommer Liberman in på motsättningen mellan friprosa-teori och bokprosa-teori, en motsättning som återkommit regelbundet i sagaforskningen. I dag kanske denna motsättning känns en aning föråldrad och inte helt relevant. Liberman argumenterar emellertid för att en viktig länk mellan muntlig tradition och handskriftskulturen inte har uppmärksamats i tidigare forskning. Hans hypotes är en revidering av idéerna om dramatiska framföranden av berättelser som ett slags förstadie för de nedskrivna sagorna. Dramaformen har givetvis diskuterats tidigare (som också påpekas av Liberman), men framför allt i relation till eddadiktningen. Det nya i Libermans hypotes är alltså att längre berättelser kan ha trädats i dramatiserad form, med omfattande bruk av återkommande formuleringar, ett förslag som han hoppas ska leda till att friprosa-teorin får ny aktualitet. Det är emellertid i det sammanhanget märkligt att han inte kommer in på prosimetrum som en del av denna argumentation. En dramatisk form för längre berättelser kan ju ha varit byggd på liknande fasta fraser som vi ser i t.ex. just eddadiktningen och en del av dessa kan möjligen speglas i den prosimetriska formen. Anatoly Libermans försök till en förklaring av sagagenrens framväxt är trots allt bara ett i raden av sådana försök. Det presenterar nya iakttagelser som kan ge nya tankar om genrens framväxt, men kan nog knappast göra större anspråk än någon av de tidigare studierna på att ge det avgörande svaret. Vi ska nog inte heller räkna med att detta blir det sista försöket i denna gren av sagaforskningen.

K.G.J.

Njåls saga. Oversatt med innledning, noter og register av Jon Gunnar Jørgensen. Essay av Stefka Georgieva Eriksen, 399 s., Oslo 2018 (H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) i samarbeid med Thorleif Dahls kulturbibliotek). ISBN 978-82-03-36530-4. Denna översättning till norska av Njals saga utgår inte som tidigare norska översättningar från Finnur Jonssons utgåva utan från texten i en enda handskrift, nämligen Reykjabok. Texten i denna följs utan strykningar och tillägg. Ändringar i texten har gjorts enbart då texten ”inneholder åpenbare feil som ikke gir mening”. Dessa är då markerade i fotnoter. Översättningen utgår i första hand från Sveinn Yngvi Egilssons utgåva av texten från 2003, men ibland har den gamla utgåvan också anlitats. Utöver den drygt 300 sidor långa översättningen innehåller utgåvan också en inledning av översättaren, där sagan placeras in i sin historiska miljö, Island runt år 1000, och där de teman som är centrala i handlingen diskuteras. Dessutom ges data om handskriftsläget, tidigare översättningar och den föreliggande översättningen. Efter sagan återfinns en essä av Stefka Georgieva Eriksen som handlar om att läsa Njals saga, och som presenterar en del tidigare forskning om sagan, och de centrala gestalterna i dess rika persongalleri. Här ägnas också ett par avsnitt åt det centrala temat hämnd och förlåtelse. Utgåvan avslutas med ett register och några släkttavlor. Registret omfattar 25 sidor och innehåller personnamn (inklusive släktgrupper som t.ex. Sigfussönerna) och ortnamn. Släkttavlor redogör schematiskt för släktrrelationerna till Gunnar Håmundsson (Gunnar på Lidarände), Njal Torgeirsson, Gissur vite och Flose Tordsson. L.-O.D.

Speculum septentrionale. Konungs skuggsjá and the European Encyclopedia of the Middle Ages, ed. by Karl G. Johansson & Elise Kleivane, 324 s., Oslo 2018 (Novus). ISBN 978-82-7099-909-5. Det här är nummer 10 i bokserien *Bibliotheca Nordica*, som startades 2009 och som således i genomsnitt publicerat en högklassig bok per år om språkliga, litterära och historiska perspektiv på nordisk medeltid. Utgångspunkten för föreliggande samlingsvolym är en serie föreläsningar om det nordiska 1200-talet som hölls vid Universitetet i Oslo hösten 2015, med ytterligare inbjudna artiklar av en rad experter på västeuropeisk encyklopedisk litteratur – speciellt med hänvisning till *Konungs skuggsjá*. Bokens första kapitel är en detaljerad presentation av *Konungs skuggsjá*, författad av bokens två redaktörer. *Konungs skuggsjá*, Kgs, anses ha blivit författad under senare delen av Håkon IV Håkonssons/Håkon Håkonarsons tid som kung i Norge (dvs. 1217–1263). Det är ett verk med elitistiska ambitioner

som hade långtgående påverkan speciellt på norskt och isländskt tänkande. Artikeln presenterar kontexten kring hur *Kgs* blev till och vilken betydelse den kan ses ha fått på basis av existerande manuskript och vilket bemötande denna *Speculum regale* senare fått. *Kgs* är ett samtal mellan en far och hans son om hur man ska bete sig i olika situationer; den hade klart europeiska förebilder, men det finns inget som tyder på att det är en översättning av något specifikt annat verk. *Kgs* skrevs på västnordiska (och det finns en del diskussion om originalet var på norska eller isländska); *Kgs* har i och med detta fått status som en inhemsk genre. De övriga tio artiklarna i boken diskuterar olika aspekter på innehållet i *Kgs* och dess relation till andra europeiska verk i genrerna uppslagsverk och kunga-/prinsspeglar. De flesta artiklarna är primärt idéhistoriska (med topografiska, geografiska, filosofiska, kosmologiska och exegetiska inslag om dåtidens världsuppfattning), men med nutida analysverktyg (som t.ex. i Sverrir Jakobssons bidrag om hur *Kgs* behandlar "the Indies" (*Indialönd*), i relation till Edward Saids Orientalism: "The North and the Orient serve as different prototypes of the Other" (s. 170)). Alla dessa analyser och översikter ger nya perspektiv på och viktiga kontexter för filologin. Få kapitel i boken är specifikt språkvetenskapliga i en snäv bemärkelse, men i sitt kapitel om *Kgs* i relation till de tidigaste fragmenten, diskuterar Karl G. Johansson bl.a. vissa östnorska och västnorska dialektdrag – ofta med hänvisning till Ludvig Holm-Olsens textkritiska utgåvor. Studier av dialektala drag visar att olika tidiga fragment av *Kgs* har skrivits dels av någon som hade en bakgrund i sydvästra Norge, antagligen i Bergen, dels av någon med en östnorsk bakgrund. Johansson presenterar också (s. 106) en stemmatologisk översikt av befintliga manuskript. I en vidare, diskurspragmatisk bemärkelse är det mesta i boken språkligt och filologiskt relevant, t.ex. diskussioner (speciellt detaljerat i Sverre Bagges bidrag) om hur sonen ska bete sig gentemot olika grupper i samhället, gentemot köpmän, prästerskapet och kungligheter och hur han ska bete sig för att vara en fullgod representant för Gud i världsliga frågor. Alessia Bauer diskuterar olika begrepp för kunskap i *Kgs*, specifikt *mannvit* och *speki* och hur dessa knyts till tidens samhällsordning. Hon fortsätter (s. 218): "... knowledge could be used as a means for social advancement for a new class which later rose and established itself ... as well as a tool for legitimating the king's power." Och Hans Jacob Orning fokuserar på hur begreppet *hæverska* 'artighet' används "to implement a new moral order" (s. 245) som gör att elitens roll befästs – för att upprätthålla fred i riket. Det som speciellt höjer det vetenskapliga värdet av detta verk är att skribenterna inte alls är eniga om hur *Kgs* ska

tolkas – och de argumenterar också explicit mot varandra. Inte ens de åsikter, analyser och resultat jag plockat fram ovan delas av alla forskare som bidragit till denna intressanta volym. J.-O.Ö.

Declan Taggart, How Thor Lost his Thunder. The changing faces of an Old Norse god, 213 s., London 2018 (Routledge). ISBN 978-1-138-05819-4. I eddadiktningen så väl som i den handbok i skaldediktning och den med denna diktning förknippade mytologin som tillskrivs Snorri Sturluson, ofta under benämningen *Snorra Edda* spelar Þórr viktiga roller. En av dessa har länge ansetts vara som åskans gud. I sin bok om Þórr som han framställs i de medeltida källorna kommer Declan Taggart fram till att denna roll mest ser ut att vara en senare konstruktion, kanske framför allt i den tidiga forskningen kring den norröna mytologin. Taggart går igenom en lång rad källor till den mytologiska storheten Þórr, från runinskrifter och bildframställningar från vikingatiden till de skriftliga källorna från medeltiden utan att finna något stöd för att benämna honom åskgud. Snarare ser det ut som om Þórr har tillskrivits många andra roller i de mytologiska framställningarna. Jag undviker här att använda den alltför ofta förekommande bestämda benämningen ”den norröna mytologin” som antyder att det är möjligt att faktiskt etablera en sådan som blir grundläggande för våra studier. Här ligger nämligen också ett problem med Taggarts framställning: han utgår från en vagt definierad, men nog så fastställd mytologi och en gud Þórr som egentligen inte kan etableras ens från hans egen grundliga studie. Därmed blir studien, trots att den faktiskt visar att en av de centrala funktionerna hos figuren Þórr, som gud för åskan, inte kan beläggas, fast förankrad i en tradition som går tillbaka på 1800-talets syn på norrön mytologi. Det är också märkligt att författaren inte tycks företa någon ordentlig källkritik, de olika källorna tillmäts samma värde oavsett om det rör sig om Adam av Bremens skildring av ett fiktivt hednatempel i Uppsala eller en *fornaldarsaga* tillkommen på 1300-talet, alltså flera århundraden in i kristen tid. Efter Taggarts egen inledande deklaration att ”Þórr has changed and changed again over the centuries” (s. 1) kunde man ha väntat sig en grundligare diskussion om vilka implikationer dessa förändringar får för våra analyser av källorna. Till slut ger boken ändå en god överblick över de källor som finns om Þórr; en djupare analys av de roller Þórr tilldelats i traderingen återstår. K.G.J.

Matthew Driscoll et al. (red.), The Legendary Legacy. Transmission and reception of the Fornaldarsögur Norðurlanda, 457 s., Odense 2018 (University Press of Southern Denmark). (The Viking Collection, vol. 24.)

ISBN 978-87-408-3103-0. Det har länge varit vanligt att i presentationer av studier inriktade på de så kallade *fornaldarsögur* påpeka att forskningen på området är begränsad och att dessa texter inte fått den uppmärksamhet de förtjänar. Under senare år har det emellertid blivit alltmer obefogat att nämna detta efter att genren har fått betydligt mer uppmärksamhet. Den föreliggande volymen från Viking Collection lägger ytterligare ett intressant perspektiv på *fornaldarsögur* som relaterar till just mottagandet av dessa texter efter reformationen. I en inledande artikel ger en av redaktörerna, Matthew Driscoll, en bakgrund för genrens trädning och dess mottagande generellt i efterreformatorisk tid. Driscoll konstaterar mycket riktigt att "the *fornaldarsögur* were at one time a rather overlooked genre in comparison with other types of saga literature but are now finally coming into their own" (s. 17). Det ska nämnas här att detta bland annat är just Matthew Driscolls förtjänst; han har länge arbetat för att öka intresset för denna genre. De följande artiklarna behandlar ett vitt spann av frågeställningar som rör receptionen av *fornaldarsögur*. I en första artikel diskuterar Aðalheiður Guðmundsdóttir inflytandet texterna har haft på senare tiders isländska poesi. Vi får en genomgång av hur olika sagor förekommer i diktningen och vilka funktioner de har fått. Här behandlas inte endast mer etablerade poeters bruk av sagornas berättelser utan även förekomsten av sagamotiv i folkpoesin, en poesi som ofta traderats muntligt innan den nedtecknades, diskuteras. I en andra artikel behandlar Massimiliano Bampi receptionen av en enskild sagafigur, Starkaðr från *Starkaðar saga gamla*, genom seklerna. Bampi diskuterar först bakgrunden för tillkomsten av sagan med motiv från Saxo Grammaticus' *Gesta Danorum* och en annan *fornaldarsaga*, *Gautreks saga*, för att därefter följa trädningen i det bevarade handskriftsmaterialet. Den säkert mest kända kvinnliga hjälten från *fornaldarsögur* är Hervör från *Hervarar saga ok Heiðreks konungs*. Viðar Hreinsson visar i sin artikel hur motiv från *Hervarar saga* förekommer i olika genrer och enskilda verk hos senare författare och efter hand också i nya medier i ständig förändring. Han konstaterar slutligen att "[t]he oldest myths and legends behind the legendary sagas have been interpreted as dealing with human distancing from nature. Perhaps it is time we approached cultural products as diversity and organic growth, close to nature, rather than as mechanical functions" (s. 90), något jag gärna ger honom rätt i. Också historiker har nu börjat intressera sig för de äventyrliga *fornaldarsögur*. Inte som dokument som ger information om historiska händelser eller processer utan snarare som artefakter, som materiella vittnen till sin tid. Hans Jakob Orning har tidigt visat vägen för hur

historiker kan använda *fornaldarsögur*. I sin artikel i samlingen diskuterar Orning just *fornaldarsögur* som källor till sin samtid med fokus på de individuella textvittnen som bevarats i handskrifterna. En annan ofta diskuterad fråga som knyter an till en historikers bruk av källor handlar om texternas autenticitet. Frågan var aktuell redan bland de nordiska humanisterna på 1600-talet, något som kanske inte alltid är lika välkänt; vår bild präglas kanske mest av Olof Rudbecks göticistiska perspektiv eller Thormod Torfeus bruk av *fornaldarsögur* som historiska källor. Ralph O'Connor nyanserar denna bild i sin artikel i samlingen. Han nämner som exempel på mer kritiska hållningar dem som kommer till uttryck hos handskriftssamlaren Árni Magnússon eller den danske forskaren Thomas Bartholin. Som ett tydligt exempel på de olika meningar som framfördes angående *fornaldarsögur* som historiska källor väljer O'Connor en brevväxling mellan just Árni Magnússon och Thormod Torfeus där de två tydligt står för olika hållningar. Det är slående att denna brevväxling påminner om den diskussion vi har i vår egen samtid; Torfeus uppskattar inte Árni Magnússons kritiska hållningar. O'Connor påpekar: "It is hard for today's saga scholars, reading these words, not to recall the plaintive objection sometimes raised by historians of pre-Christian religion to the 'hyper-criticism' of nasty philologists: if you take away these sources from us, what material shall we be left to work with? The careers of all these state-sponsored antiquaries depended on their being in a position to recover, as fully as possible, the (textual) monuments of early Scandinavia" (s. 134–135). Inte mycket nytt för oss hyperkritiska filologer! Beeke Stegmann går i sin artikel närmare in på Árni Magnússons arbete med handskrifterna som innehåller *fornaldarsögur*. Hon belyser hur Árni Magnússon valde att ändra sammansättningen av de handskrifter han samlade på Island genom att dela upp dem och binda dem samman i nya arrangemang. En stor samlingshandskrift kunde t.ex. delas upp i flera mindre handskrifter samtidigt som de ingående texterna ordnades på ett nytt sätt. Ett exempel som Stegmann ger är en handskrift som tillhört en samtida till Árni Magnússon, Markús Bergsson, och som när den kom i den förres ägo blev uppbruten och samlad i fyra nya enheter (där den ena, AM 587 4to, samlar åtta texter varav endast en kommer från den uppdelade handskriften) som än i dag har olika sigla i den Arnamagnæanske samling: AM 536 4to, AM 585 a–e 4to, AM 587 4to och AM 345 4to. För den som är intresserad av receptionen av *fornaldarsögur* är det centralt att få klarhet i hur de bundits samman och traderats innan de blev en del av Árni Magnússons samling. Det är därför av stort värde att forskare som Beeke Stegmann med stort tålamod kartlägger och analyse-

rar handskrifternas traderingshistoria. Det är också av intresse att vi också får en tydligare bild av hur samlaren Árni Magnússon arbetade med sin samling. Philip Lavender undersöker i sin artikel bruket av en sagaperson med namnet Illugi i olika kontexter och med varierande funktioner. Med utgångspunkt i *Illuga saga Gríðarfóstra* visar Lavender hur ett motiv, Illugis problematiska relation till kvinnor, återkommer i olika varianter i rímur, *Rímur af Illuga kerlingafifli*, och den sena *Saga af Illuga Tagldarbana*. Den följande artikeln av Silvia Hufnagel har ett helt annat perspektiv på *fornaldarsögur* och fokuserar på traderingen i handskrifter under 1700- och 1800-talet och de familjer och miljöer där denna trädning skedde. Andrew Wawn har länge varit en tongivande forskare inom utforskningen av den sena sagatraditionen på Island. I sin artikel diskuterar han hjältefiguren Jason bjarti som är huvudfigur i en för de flesta av oss okänd saga, *Jasonar saga bjarta* och tre versioner av rímur. Han påpekar att inget av dessa verk tidigare diskuterats inom forskningen och att de inte heller finns utgivna utan endast är bevarade i handskrifter. Wawn ger i artikeln en introduktion till berättelserna om Jason och hur de traderats i generationer av handskrifter från sent 1700-tal till tidigt 1900-tal. Här avslutar Wawn med en betraktelse av hur rímadiktningen som levande form var på väg mot sitt slut. Året 1858 mottog den tyske rättshistorikern Konrad Maurer en sagahandskrift som gåva under ett besök på gården Reynistaður på norra Island, en gård som under medeltiden varit ett benediktinskt nunnekloster. Shaun Hughes beskriver i sin artikel Maurers resa på Island och hur handskriften kom i hans ägo. Därefter diskuterar han handskriftens sammansättning och historia och hur den till slut hamnade i Cambridge, Massachusetts där den ingår i Houghton Librarys samling som MS Icel. 32. Men *fornaldarsögur* har inte bara traderats i den isländska traditionen. Redan på 1600-talet översattes flera sagor till svenska och senare har de översatts till flera språk. Annette Lassen diskuterar i sin artikel den danska översättningstraditionen med bland annat N.F.S. Grundtvigs version av *Hervarar saga og Heiðreks* från 1810. Den största insatsen för dessa sagors introduktion i Danmark ligger ändå hos Carl Christian Rafn som publicerade översättningar av ett stort antal sagor under titeln *Nordiske Kæmpe-Historier* (1821–1826) innan han också utgav den stora samlingen av sagor på norrönt språk, *Fornaldar Sögur Nordrlanda* (1829–1830). En kraftsamling som Rafns har inte gjorts sedan dess, men just nu är Lassen ansvarig för översättningen av samtliga sagor som anses höra till genren i en ny och modern dansk språkform. Alaric Hall påpekar i sin artikel att *fornaldarsögur* på 1700- och 1800-talet ofta tilldrog sig mer intresse än de numera mest

kända *íslendingasögur*. När de senare blev centrala för den nationalromantiska strömningen har de förstnämnda fått ny uppmärksamhet på senare år, och på Island kanske framför allt efter den ekonomiska katastrofen 2008, argumenterar Hall; *íslendingasögur* och deras bruk i den nationalromantiska självbilden utmanas nu av en annan syn på Islands medeltid. Isländska författare söker nu inspiration i dessa fantastiska sagor för sina egna verk och för att presentera en ny och mer modern bild av Island. Hall diskuterar främst romanen *Mannorð* av Bjarni Bjarnason som har hämtat mycket av sin historia från *Gautreks saga* som ett exempel på detta. I samlingens sista artikel går T.A. Shippey vidare in i det moderna litterära landskapet och visar hur *fornaldarsögur* inspirerat och har inflytande på modern *fantasy*. Shippey inleder med att kontatera att de aktuella sagorna faktiskt har haft relativt lite inflytande. En anledning, argumenterar han, är troligen att *fornaldarsögur* endast i liten utsträckning funnits i översättningar eller diskuterats i mer populära sammanhang, här i jämförelse med norrön mytologi. Det finns emellertid exempel på hur några av de fantastiska sagorna haft inflytande på *fantasy*-genren och en del av dessa presenteras av Shippey som avslutar med att propagera för att en samling *fornaldarsögur* borde översättas till engelska och förses med ordentliga introduktioner. Detta skulle enligt Shippey kunna leda till att dessa sagor fick den uppmärksamhet som de förtjänar. Som framgår av ovanstående genomgång presenteras många och intressanta perspektiv på receptionen av *fornaldarsögur* i den föreliggande artikelsamlingen. Redaktörerna har satt samman ett inspirerande urval av artiklar som borde ytterligare öka intresset för denna intressanta genre som etablerades under isländsk medeltid och hade ett långt liv under efter-reformatorisk tid, ända fram till 1900-talets början.

K.G.J.

Egil Kraggerud (utg.), Theodoricus. De antiquitate regum Norwagiensium, 492 s., Oslo 2018 (Novus). ISBN 978-82-7099-915-6. De latinska krönikorna från nordisk medeltid, kanske med undantag av Saxo Grammaticus' *Gesta Danorum*, har inte alltid fått den uppmärksamhet de förtjänar i modern forskning. Det är därför glädjande att kunna skriva om en utgåva av den norske skribenten Theodoricus' krönika över de norska kungarna, oftast benämnd *De antiquitate regum Norwagiensium*, den första i sitt slag sedan texten utgavs av Gustav Storm i hans *Monumenta historica Norvegiæ* (1880). Den nya utgåvan innehåller dessutom en omfattande inledning. Här diskuteras attributionen till Theodoricus och vem som kan gömma sig bakom detta namn. Utgivaren tar sig även an frågan om källorna till texten, både muntliga och skriftliga, och förekom-

sten av namn och binamn får sin behandling. Avslutningsvis presenteras det vi vet om textens historia, om tidigare forskning och utgåvor. Utgåvan följer en allt vanligare och bra strategi, att ställa den latinska texten parallellt med en engelsk översättning. Dessutom bifogas en norsk översättning i ett appendix, ett namnregister och omfattande kommentarer till texten. För filologer som arbetar med det norröna materialet är den nya utgåvan ytterst välkommen. Den gör texten tillgänglig i en modern form och sätter in texten i forskningstraditionen. Dessutom kompletterar den en samlad utgivning av latinska krönikor från västnordiskt område som *Historia Norwegie* (Ekrem och Mortensen 2002) och *Passio et Miracula Beati Olavi* (Jiroušková 2011) utförd inom ramen för det som kallats "Monumenta-projektet" som finansierats av Norges forskningsråd; tillsammans ger dessa tre utgåvor en god bild av de bevarade västnordiska krönikorna på latin.

K.G.J.

*

Abraham Ekerholms Dagboksanteckningar från 1792. En tjugotvåårig Malmöbos upplevelser i helg och söcken, utg.: Lars Svensson, 259 s., Malmö 2018 (Malmö Kulturhistoriska förening). (Malmö Kulturhistoriska förening. Gryps nr 12.) ISBN 978-91-639-9279-7. Abraham Ekerholm var född 1770 i Malmö. Han var först skrivbiträde hos häradshövdingen och blev efter juridisk examen senare vice häradshövding och advokat. Han har efterlämnat ett antal skrifter som numera finns i Malmö stadsarkiv. Häribland finns dagboksanteckningar från åtta månader under 1787 och för hela året 1792. De förra är tidigare utgivna i Elbogen 1997, medan föreliggande volym är en utgåva av dagboken för 1792. En äldre utgåva av dagboken från 1792 utgavs 1942, men då starkt förkortad och med modern ortografi. Svenssons utgåva är däremot fullständig och trogen stavningen, men några förändringar har gjorts av läsbarhetsskal; framför allt har de mycket talrika sarskrivningarna skrivits samman, men givetvis med notering om att de är sarskrivna i handskriften. Utgåvan är av intresse såväl ur ett språkligt som ett historiskt och rättshistoriskt perspektiv. Språket är en tränad skribents svenska kryddad med talspråkliga och dialektala inslag. Texten ger också en fascinerande inblick i livet i Malmö vid tiden, och Ekerholm följer noga händelseutvecklingen kring mordet på Gustav III. Eftersom han är tingsnotarie ger den också ett bidrag till beskrivningen av rättsskulturen i Malmö vid den här tiden. Volymen innehåller en inledning, två introducerande artiklar samt själva texten, en lång lista med ordförklaringar och kommentarer, och två register (över ort-

namn respektive personnamn). Utgivarens inledning ger en allmän bakgrund för texten och handskriften, några iakttagelser om språket, en utredning av det skiffer som Ekerholm ibland använder samt editionsprinciper och en kort biografi. Utöver detta finns en artikel av Kjell-Åke Modéer där dagboken kommenteras ur ett rättshistoriskt och rättskulturellt perspektiv och en kort artikel av Anders Rejnert med en kort beskrivning av Malmö stad på Ekerholms tid; den hade då 5000 invånare. Härfter följer själva textutgåvan av dagboken som täcker hela året (s. 3–196). Innehållet är blandat. Ofta inleder Ekerholm med en anteckning om väderleken. Härfter följer mera normala dagboksanteckningar om vad Ekerholm gjort under dagen, allt från skabrösa historier om förlustelser och umgänge med kvinnor till sammandrag av tingsärenden och rapporter om lokala nyheter och riksnheter. Inte minst upptas en del av nyheter om mordet på Gustav III och efterspelet till detta. Språket är ibland högtravande – det märks att Ekerholm arbetar som tingsnotarie – men ofta kan han vara talspråklig och dialektal. Utgivaren Lars Svensson påpekar några specifika drag i sin inledning, bl.a. förekomst av inversion, det-satser (i stället för att-satser) och rikligt bruk av sarskrivning, så rikligt att texten lämpar sig väl för en studie av just detta. I några (men inte alla) av de mera skabrösa partierna använder Ekerholm ett förskjutningsskiffer, som finns förklarat i utgivarens inledning och är upplöst inom hakparenteser i texten. Efter själva dagbokstexten följer en omfattande ordlista som upptar såväl föråldrade och dialektala ord som ord där stavningen kan göra ordet svårt att känna igen. Här finns även enstaka fall där ord är svårtolkade i sitt sammanhang och där utgivaren ibland ger förslag till möjliga tolkningar. Boken avslutas med ett register över ortnamn och ett över personer i det rika persongalleri som dagboken hinner beskriva (allt från Anckarström och Gustav III till Ekerholms vänner, släktingar, grannar och kolleger). L.-O.D.

Olle Josephson, Språkpolitik, 320 s., Stockholm 2018 (Morfem). (Språkrådets skrifter 25.) ISBN 978-91-88419-01-9. Olle Josephsons *Språkpolitik* är en innehållsrik och mångsidig presentation av i första hand svensk språkpolitik, dess förutsättningar och praktiska implementering. Boken tar avstamp i att alla frågor som rör språkval och språkbruk som leder till diskussion, oenighet och ibland officiella rekommendationer hör hemma inom språkpolitikens domäner. Det kan alltså handla om språkfrågor på mycket olika nivåer: från språkliga detaljer som konkurrerande uttal och sätt att stava till frågor som rör förhållandena mellan olika språk, t.ex. engelskans position i Sverige eller om invandrare ska klara språktest på

svenska. Utöver det korta inledningskapitlet innehåller boken 10 kapitel som fördelar sig över tre avdelningar: *Historiskt* (kap. 2–3), *Teoretiskt* (kapitel 4–5) och *Praktiskt* (kapitel 6–11). I kapitel 2 ges på ca 20 sidor en översikt av 500 års svenska språkpolitiska milstolpar från 1500-talet fram till 1970-talet. Här handlar det bland annat om 1500-talets gryende standardsvenska, latinets och franskans roll och om utrotningsförsök av tor-nedalsfinska och samiska, men också om stavningsreformer, plurala verbformer och tilltalsskick. Ungefär lika stort utrymme ges åt de senaste 50 åren i kapitel 3. Här presenteras de senaste decenniernas språkpolitik i olika undervisningsformer (modersmålsundervisning, svenska som andraspråk och svenska för invandrare), frågan om minoritetsspråkens ställning och bakgrundsarbetet till den svenska språklagen. De två följande kapitlen är tänkta att ge den teoretiska bakgrund som behövs för att förstå praktiskt språkpolitiskt arbete. I kapitel 4 behandlas övergripande idéer och ideologier som fått genomslag i debatten, t.ex. skillnaden mellan en essentialistisk och socialkonstruktivistisk omvärldsuppfattning, eller mellan en funktionalistisk och kulturarvsorienterad språksyn. I kapitel 5 blir teorin mer handfast och kopplingen till praktisk språkpolitik tydligare. Med utgångspunkt i Haugens välkända indelning i status- och korpusplanering diskuteras olika modeller för språkplanering som också leder över på frågan om vad ett standardspråk är. Därefter följer ett avsnitt om olika sätt att ”mäta” hur pass funktionsdugligt ett språk är (från användning i alla domäner till ett utrotningshotat tillstånd). Även språkliga attityder, språkideologier och makt-hierarkier ges plats och författaren visar på deras språkpolitiska betydelse. Den tredje delen, kapitel 6–11, handlar om praktisk implementering, dvs. här beskrivs det svenska språksamhället och de frågor som svensk språkpolitik och språkvård behöver besvara. Denna del av boken är bokens huvuddel, både i fråga om innehåll och omgång – den upptar nästan tvåtredjedelar. I Kapitel 6 behandlas det som utmärker det svenska språksamhället idag kortfattat på ca 10 sidor. Här diskuteras företeelser som inte bara är kännetecknande för det svenska språksamhället utan som gäller mer generellt, som betydelsen av mångspråkighet och globalisering eller hur modern teknik ger nya sätt att använda språket på. I kapitlet tas även språkliga attityder och språkideologiska positioner upp där författaren noterar en förändring från ett mer funktionalistiskt synsätt till ett mer identitetsbaserat. Även språkliga hierarkier tas upp, dvs. hur svensktalande uppfattar och rangordnar språk (det kommer nog inte som en överraskning att listan toppas av svenska och engelska medan de flesta invandrarspråken kommer längre ner på listan). De följande tre kapitlen behandlar språkpolitikens och

språkvårdens centrala arbetsuppgifter utifrån kapitelrubrikerna *Språkvalsplanering* (kapitel 7), *Ord- och grammatikvård* (kapitel 8) och *Text- och samtalsvård* (kapitel 9). Språkvalsplanering – en svensk term för statusplanering – handlar om relationerna mellan de språk som talas inom en och samma nation, dvs. förhållandet mellan nationalspråk, historiska/regionala minoritetsspråk och invandrarspråk, men också relationerna till globalt dominanta språk som engelska samt till grannspråken. På ca 40 sidor får läsaren en bild över senare decenniers debatt och vilka beslut den lett fram till. Här behandlas bl.a. de inhemska minoritetsspråkens status, modersmålsundervisningen i skolan (det som förr hette hem-språksundervisning), svenska som andraspråk samt engelskans ökande närvaro inom universitet och skola. Kapitel 8 handlar om korpusplanering, dvs. standardisering, normering och kodifiering av språk. Det är ett innehållsrikt kapitel som på knappt 40 sidor ger sig i kast med språkvårdens kärnfrågor. Hur ska standard(skrift)språket se ut? Vilka instanser har makten att normera språket och vilka kodifieringsprinciper ligger bakom ordlistans eller grammatikbokens rekommendationer om t.ex. böjning, stavning eller val mellan alternativa uttryck? Här väcks också frågor om vilka språkideologier som ligger bakom kodifieringsprinciperna, även för minoritetsspråk och pluricentriska språk som har officiell status i mer än ett land (vilket ju gäller svenskan). Ett särskilt avsnitt ägnas också normkritisk språkvård. I kapitel 9, hälften så långt som de två föregående, flyttas perspektivet till vilka konsekvenserna av språkpolitikens status- och korpusplanering blir i faktiska texter. Det handlar alltså om vilka språkliga, innehållsmässiga och grafiska avvägningar som professionella yrkesutövare som informatörer, journalister och redaktörer gör i sitt arbete med texter (och i viss mån samtal). Den sortens textvård är enligt författaren typisk för de nordiska länderna där en statligt finansierad språkvård sedan länge befattat sig med begriplighetsfrågor och klarspråksarbete. Det senare presenteras och problematiseras ganska utförligt i kapitlet. I kapitel 10 flyttas perspektivet från *vad* man ska göra till *hur* det ska gå till, alltså vilka redskap som står till buds. Det handlar om många och sinsemellan rätt olika resurser såsom internationella deklARATIONER och konventioner; nationella lagar, förordningar och principmål; databaser, ordböcker och grammatikor. I bokens avslutande kapitel flyttas diskussionen till den internationella arenan och här jämförs svensk språkpolitik med andra länder, i första hand övriga Norden. Samtidigt fungerar kapitlet som en sammanfattning av boken. Det omfångsrika stoffet i *Språkpolitik* presenteras genomgående på ett begripligt och lättläst sätt. Framställningen tyngs inte av litteraturreferenser i löptexten

utan dessa har samlats sist i boken, kapitel för kapitel. Detta i kombination med bokens resonerande stil och tydliga disposition gör den tillgänglig inte bara för en bred läsekrets utan också användbar på kurser inom högre utbildning. C.N.

Joel Olofsson, Förflyttning på svenska. Om produktivitet utifrån ett konstruktionsperspektiv, vii+198 s., Göteborg 2018 (Göteborgs universitet). (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 32.) ISBN 978-91-87850-67-7. Föreliggande bok är Joel Olofssons doktorsavhandling som han offentligt försvarade den 2 juni 2018. Arbetet är en sammanläggningsavhandling och består av en inledande (mestadels teoretisk) översikt och sammanfattning på 97 sidor (inkl. en tio sidor lång sammanfattning på engelska) samt fyra artiklar (I–IV), varav en publicerats internationellt (i *Constructions*), en i *Norsk lingvistisk tidskrift*, en i *Svenskans beskrivning* och en är ”inskickad”. Avhandlingen är skriven inom ramen för konstruktionsgrammatiken, mer bestämt inom s.k. ”språkbruksbaserad” (*usage based*) konstruktionsgrammatik och kognitiv lingvistik, där begrepp som språkliga mönster, frekvens, emergens, befästade i minnet (*entrenchment*), schematisering och produktivitet är centrala. Olofsson gör här en viktig skillnad mellan strukturell och språkbrukarbaserad produktivitet. På en mer generell nivå behandlar avhandlingen förhållandet ”mellan nya och redan inlärd, konventionella uttryck” (s. 1) och specifikt då i relation till förflyttningskonstruktioner av typen *Siri älgar/trallar iväg till skolan*, med ”ett verb, ett riktningsadverb och en prepositionsfras” (IV:1), där det är konstruktionen i sig (inte bara och inte ens nödvändigtvis verbets semantik) som indikerar ’förflyttning’. Själva begreppet FÖRFLYTTNING ges en diger bakgrund i termer av FIGUR/TEMA (den/-t som förflyttar sig), GRUND (referenten i relation till vilken förflyttningen sker), VÄG (som FIGUREN rör sig längs), RÖRELSE (som har att göra med huruvida FIGUREN förflyttar sig eller inte), UTGÅNGSPUNKT och SLUTPUNKT (för förflyttandet) samt SÄTTET förflyttningen sker på. Även om speciellt relationen mellan frekvens och produktivitet torde röra ANF-läsare intresserade av språkförändring, behandlar Olofssons avhandling språkhistoriskt material som sådant i mycket liten utsträckning. Dock har korpusundersökningar – speciellt i detta fall av bloggtexter – en mycket central roll i avhandlingen och Olofsson själv är intresserad av att likadana studier i framtiden ska göras från ett diakront perspektiv (s. 76): ”En synkron studie visar potentialen hos en konstruktion ... vid en tidpunkt. En diakron studie visar hur den har utvecklats och kommit fram till denna potential”. Olofssons översikt av skillnaderna mellan produk-

tivitet och analogi (s. 52ff.) är speciellt intressant och informativ: ”analogi är själva processen vid skapandet av nya uttryck ... produktivitet är potentialen hos ett mönster ... samt kopplat till själva resultatet” (s. 74). Många av Olofssons resultat avviker inte från de resultat som konstruktionsgrammatiska studier av andra språk gett, men ett viktigt resultat är dock att Olofsson (speciellt i II) visar kontextens betydelse för produktiviteten hos en konstruktion, ”[k]ontext spelar i synnerhet roll när verbet i fråga skiljer sig semantiskt från de typer av verb som brukar förekomma i en förflyttningskonstruktion” (s. 72). J.-O.Ö.

*

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 15. Skjeberg, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Tom Schmidt, 532 s. + karta i slutet, Oslo 2016 (Novus). ISBN 978-82-7099-856-2. Målmedvetet går arbetet framåt med utgivningen av *Bustadnavn i Østfold* och i denna årgång av litteraturkrönikan kan därför hela tre volymer, utkomna 2016–2018, presenteras. Artiklarna i volymerna följer den gängse utformningen med uppslagsform och gårdnummer, i förekommande fall uttalsuppgift samt redovisning av äldre skrivformer, varpå följer en återgivning av vad som står om namnet i *Norske Gaardnavne* (NG), den försiktigt redigerade texten som på sin tid sammanställdes av Kåre Hoel samt utgivarens, i detta fall Tom Schmidts, kommentarer och tillägg. Dessa sistnämnda kommentarer (avgränsade med hjälp av tecknet l) kan föregå Hoels text – och därvid ha något slags introducerande karaktär –, följa direkt efter Hoels text eller vara insprängda i texten. I detta band är det namnen i Skjebergs härad som står i fokus, dvs. bebyggelsenamnen i Skjebergs, Ullerøys och Ingedals socknar. Namnet *Skjeberg* (s. 20 ff.), beträffande vars bestämningsled NG nämner en möjlig anknytning till *skjalg* ’skev’, ges här en långt troligare förklaring som bildning till *skjolf* ’hylla, avsats’. Namnbildningen motiveras av topografiska förhållanden. *Ullerøy* (s. 331 f.) diskuteras inledningsvis som kultiskt namn, men sedan, utifrån en studie av Birgit Falck-Kjällquist (1983), som en bildning till vattendragsnamnet **Ull*, **Ullā* till svagstadieformen av *välla*. Hur namnet i Skjebergs härad utifrån detta senare sakligt skulle kunna motiveras är dock svårt att se, och denna alternativa tolkning får därför stå tillbaka. De båda alternativen diskuteras emellertid ingående och illustrerar väl framställningens resonerande upplägg. Vid läsningen av artikeln *Ingedal* (s. 273 ff.) får man vara observant för att se vad som är Hoels respektive Schmidts texter. Hoel lämnar i sin del hänvisningar till andra

etymologers uppfattning, men uttalar sig inte särskilt utförligt om den språkliga och sakliga grunden till namnet, medan Schmidt antar att det gamla vattendragsnamnet **Ingr*, som ses som namnets bestämmningsled, ”kan ha oppstått som en laging med analogisk *i* til norrønt **angr* m, som er vanlig i fjordnavn” (s. 274); namnet tolkas därvid som ’den svingete, buktende’. Denna tolkning borde nog ha diskuterats utförligare, inte minst språkligt. Den omfattande volymen innehåller naturligt nog åtskilligt annat av intresse. Olika alternativ vid tolkningen av namnen lyfts förtjänstfullt fram i artiklarna, såsom vid *Stabbetorp* (s. 50 ff.), *Lossland* (s. 71 ff.), *Klavestad* (s. 102 ff.) och *Hafslund* (s. 124 f.). Intressanta är diskussionerna rörande namn som *Søle* (s. 251 ff.), *Bessberg* (s. 301 f.) och *Erterøya* (s. 335 f.). Boken uppmärksammar också på förtjänstfullt sätt yngre namn såsom *Huken* (s. 46 f.), väl bildat till *huk* ’litet, lågt, primitivt hus’, *Fredly* (s. 69 f.), till *fred* och villanamnselementet *ly* ’värn (mot väder och vind)’ och *Tørkopp* (s. 170). Utgivaren uppvisar mestadels god kännedom om relevant litteratur, även om man ibland kan finna att relevanta utredningar saknas. Exempelvis kunde i samband med *Rønneld* (s. 230 f.) – tolkat som bildning till ett **runeldi*, en avledning på *-eldi* till *rune* ’buske’ – gott Bror Lindéns utredning i ANF 70, 1955, s. 196 ff. om *-ald*, *-eldi*-bildningar ha beaktats, eftersom artikeln tar sig an också det västnordiska materialet. Men i det allra mesta rör det sig i föreliggande volym om förtjänstfulla, språkligt och inte minst sakligt väl underbyggda tolkningar. En avdelning om topografiska ord i slutet föregår förteckningar över källor och litteratur och de omfattande registren. En insticks-karta över häradet finner man i slutet av boken. L.-E.E.

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 16. Berg, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Tom Schmidt, 472 s. + karta i slutet, Oslo 2017 (Novus). ISBN 978-82-7099-872-0. I denna volym av *Bustadnavn i Østfold* behandlas namnen i Berg herred. Uppbyggnaden följer den gängse, se anmälan av *Bustadnavn i Østfold* 15 ovan. Volymen innehåller åtskilliga intressanta tolkningar av områdets bebyggelsenamn såsom, för att blott plocka några russin ur kakan, utredningen rörande *Boberg* (äldre *Baugaberg*, s. 20 ff.), där utgivaren lyfter fram de fyra ringformade stenkretsarna, alltså forntida gravanläggningar, på platsen som namngrundande – *Boberg* blir med denna utgångspunkt ’Berggården med (de mange) steinringene’. Tolkningen av namnet i anslutning till personnamnet *Baugi* får därför stå tillbaka. Det som kultiskt ansedda *Asak* (s. 180 ff.) diskuteras ingående, varvid de olika meningar som uttalats om huvudleden redovisas. Intresseväckande är också den utredning

som görs beträffande *Tutturen* (s. 312 f.), till ett *tøturr* 'fille, klut', tidigare presenterad av Hoel i en separat studie (1985). Vilken saklig syftning bestämmingsleden *rå* i *Råskogen* (s. 33 f.) egentligen har, diskuteras och slutsatsen blir att *rå* i betydelsen 'gräns' här ligger närmast. Diskussionen rörande *Låby* (s. 143 ff.) leder till antagandet att namnet härrör ur ett *løgbyr*, till *løg* n. pl. 'lag', och att det därmed skall förstås som 'tingsgården'; detta förefaller sannolikt. Flertydigt är *Fugleputt* (s. 201 f.), där dock mycket talar för att bestämmingsleden är adj. *ful* 'stinkande, rutten'. Den principiellt viktiga frågan om två namn som topografiskt hör samman och språkligt minner om varandra ändå kan härledas från olika utgångspunkter, aktualiseras i samband med *Fismedal* (s. 218 ff.) vad gäller det postulerade älvsnamnet **Fism(a)* och sjönamnet *Fem(sjøen)*. Helt oavslutad känns diskussionen emellertid inte här, men det skall erkännas att det rör sig om ytterst intrikata etymologiska problem. Också på några andra ställen hade man gärna sett en ytterligare utredning och kanske mer preciserade ställningstaganden, t.ex. rörande *Svinesund* (s. 57 f.) och beträffande *Tobru* (s. 106) vad gäller det postulerade älvsnamnet **Tófa* samt beträffande de båda antagna *-vin*-namnen *Brøden* (s. 110 f.) och *Remmen* (s. 134 f.). En hel del yngre namn möter också läsaren såsom imperativnamnen *Søkopp* (s. 79) och *Stuput* (s. 157 f.) samt *Snørøpp* (s. 97 f.), där det sistnämnda kan vara namnet på ett ställe där man tagit rast. Vidare noterar man det rätt unika *Misunnelse* (s. 48). Enastående är *Quincy* (*Kvinsi*; s. 173) som tycks återgå på ett engelskt eller amerikanskt namn, antingen då ett släktnamn eller ett bebyggelsenamn. Intressant vore att veta hur ett uppkallelsenamn som *Uranienborg* (s. 163) – ytterst ju namnet på Tycho Brahes observatorium på Ven – fått spridning. Hur namnet *Oppsal* (s. 50) konkret skall relateras till *Uppsala* förefaller vara oklart. I slutet av volymen finns avsnitt om försvunna namn, äldre "bygde- og grendenavn" samt ett omfattande avsnitt om topografiska ord (s. 355–399). Flera register finns också i slutet: ett tar upp häradets ortnamn, ett ortnamn utanför Berg, ett de appellativ som möter i framställningen och ett person- och tillnamn. Volymen innehåller många spännande namnutredningar av såväl urgamla som senare bildade namn, och berör dessutom vissa omdiskuterade frågor inom nordisk onomastik. L.-E.E.

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 17. Råde, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Tom Schmidt, 360 s. + karta i slutet, Oslo 2018 (Novus). ISBN 978-82-7099-911-8. Under 2018 utkom detta band av serien Bustadnavn i Østfold. Till grund för volymen, liksom för de andra volymerna i serien, ligger Kåre Hoels omfat-

tande manuskript, vilket påbörjades redan på 1950-talet och sedan bearbetades i flera decennier. Det var fråga om en grundlig bearbetning av framställningen i *Norske Gaardnavne* (NG). När Hoel gick bort 1989 efterlämnade han ett manuskript om 7789 handskrivna A 5 sidor. Det fanns emellertid behov av en ordentlig revidering av manuskriptet, inte minst med tanke på dess långa tillkomsthistoria. Det är Margit Harsson och Tom Schmidt som haft ansvar för utgivningen, som framgångsrikt bedrivits och sedan 1994 resulterat i 17 volymer, många av dem mycket omfångsrika. Föreliggande band tar sig an Råde herred. Tack vare Harald Bjorvands utredning (2013) rörande *Råde* (s. 19 ff.), vilken här relateras, har en språkligt rimlig härledning kunnat ges i anslutning till en analogiskt utvecklad form fvn. *ráða* (nom.), *ráðu* (obl.), 'stång, stock' med syftning på det höjdparti där gården ligger. Många intressanta utredningar av bebyggelsenamnen möter i volymen, t.ex. rörande *Tomn* (s. 63 ff.), vilket har tolkats som 'tuet lende, tuemark', men av Bjorvand (2013) nytolkats utifrån ett *germ. *Pubnō*, av äldre *Pufnō*, en *s*-lös form av germ. **stufnā* 'trästubbe' med topografisk syftning i betydelsen 'stång, stock' eller med syftning på uppodling. I första hand tänker sig Bjorvand att namnet åsyftat en mindre höjd eller, möjligen, ett vattendrag. Detta är ett intressant tolkningsalternativ. Namnet *Norum* (s. 95 ff.) erbjuder tolkningsproblem och olika alternativ redovisas på ett adekvat sätt. Namnet synes emellertid inte ha fått någon helt övertygande förklaring så här långt. Ett *Rød* (s. 135) förklaras utifrån ett fvn. *hreyrr* 'röse', vilket förefaller vara rimligt. Bakom *Skinnerøy* (s. 162 ff.) ser Hoel i bestämmelsesleden ett gammalt insjönamn **Skírn* 'den blanka, ljusa', syftande på en älvutvidgning, för vilket antagande finns goda skäl. Ett rikt dialektmaterial lyfts fram vid granskningen av *Snata* (s. 170 f.), och slutsatsen blir att man i detta namn kan räkna med betydelsen 'något framskjutande'; platsen ligger just på en avsmalnande rygg. Rimlig förefaller även förklaringen av *Sulerød* (s. 184 f.) – vilket i NG inte får någon tolkning –, ett äldre **Svǫluruð*, till fågelbenämningen *svala*, liksom utredningen av *Musangen* (s. 220 ff.), till djurbenämningen *mús* och *vangr* 'öppen plats, grässlätt' m.m. För detta sistnämnda namn föredrar Gösta Holm (1991) snarare huvudleden *angr*, vilket dock synes ge oss kronologiska bekymmer, då namnet i så fall får orimligt hög ålder. Namnet *Åven* (s. 57 ff.) tolkas snarast som en bildning till ett **afhorn* i betydelsen 'avsidesliggende hjørne, avkrok', något som kan ges en god saklig motivering. Ett namn som *Kåpegot* (s. 128 f.) kan enligt Hoel återgå på ett **Kápukot*, vilket betecknat ett hus (en kot) med s.k. "kåpekledning", ett namn som således hänför sig till äldre tiders byggnadskultur. På några ställen kan jag tycka

att diskussionen är svår att följa, t.ex. beträffande *Sogn* (s. 38 f.), men mestadels är framställningen lätt att ta till sig. Förväntansfullt ser man fram emot den dag då bebyggelsenamnen i samtliga tjugotvå härader i Østfold föreligger utgivna. Men redan nu framstår *Bustadnavn i Østfold* som ett storverk i den nordiska namnforskningen. L.-E.E.

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. XIV. Ortnamnen i Sotenäs härad. 1. Bebyggelsenamn av Maria Löfdahl, XXXV + 164 s. + karta i insticksficka i slutet, Göteborg 2018 (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg). ISSN 0284-1908; ISBN 978-91-86959-44-9. Alltsedan 1923, då *Ortnamnen i Sövedals härad jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar* utkom, har nya delar av serien *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län* utkommit decennium efter decennium. Sedan år 2000 har hela nio delar sett dagens ljus, inklusive den föreliggande, vilken behandlar bebyggelsenamnen i Sotenäs härad med Maria Löfdahl som författare. Inledningsvis (s. XIX f.) sägs att *Sotenäs* i bestämningsleden har ett fjordnamn bildat till ett med verbet *suga* samhörigt **suht-* med syftning på de aktuella vattenområdena som karakteriseras av kraftiga bränningar; betydelsen skulle väl närmast bli 'fjorden som utmärks av sugande farlig sjögång'. I övrigt behandlas i den kortfattade men innehållsrika inledningen administrativa förhållanden, natur- och näringsförhållanden samt områdets dialekt. En översikt lämnas dessutom över bygdens ortnamn, där såväl yngre namnmönster karakteriseras som de äldre ortnamnstyperna exemplifieras, närmare bestämt *bod/bo*, *by/bø*, *hem*, *hult/holt*, *land(a)*, *röd*, *sta(d)*, *toft (tuft)/tyft*, *torp* och *vin*. Dessutom nämns några ytterligare av områdets namnelement: *gel/gilja* 'bergspass' m.m., *bed* som används om öppen (skoglös) terräng, *hog* 'höjd', *klev/klåv(a)* 'klyfta' m.m., *kärr* som har olika betydelser samt *myr* som bl.a. används om vattensjuka områden. Många av detta områdes bebyggelsenamn återgår naturligt nog på terrängformationer. Bynamnet *Vägga* (s. 54) är således bildat till *vägg* i en terrängbetecknande funktion; det långa partiet av brant stupande bergväggar i området framgår med all önskvärd tydlighet av bild 3. Formellt kan det här röra sig om ett äldre önamn **Väggja*. Att bestämningsleden i *Bjällane* (äldre *Biellandom*, med huvudleden *land*; s. 92) kunde sammanhånga med ett ord svarande till isl. *bjalli* 'förhöjning' tycks rimligt, och styrks också det av ett foto av terrängen där (bild 6). Alternativt framförs (a.st.) en tolkning av *Bjällane* i anslutning till ett äldre vattendragsnamn **Bjalla* med betydelsen 'den skramlande', men den tolkningen får nog ändå stå något tillbaka. Bestämningsleden i *Risdal* (s. 39) och *Rished* (s. 40) kan vara dial. *riss* 'jordrygg, bergrygg', en möjlighet som beaktas vid sidan av

det vanliga ordet *ris* 'småskog', och *Koderöd* (s. 113 f.) diskuteras mot bakgrund av dial. *kota* 'knöl, klump, utväxt'. I *Trummen* (s. 44) kan måhända föreligga ett i terrängbetecknande funktion använt *trum*, *trumme* 'mule (på kreatur)'. Bakom *Knutsvik* (s. 25) möter oss kanske ett ortnamn **Knut* innehållande ett terrängord *knut* 'bergknalle' el. dyl. Och -*vin*-namnet *Ellene* (s. 99) innehåller i bestämningsleden en beteckning på en höjdsträckning, antingen en motsvarighet till fvn. *ál* 'skinnrem' eller till no., sv. *ål* (fvn. *áll*) 'mörk rand längs ryggen på djur'. Ett dial. *gluff*, *gluffa* 'bergsklyfta' döljer sig bakom *Gluvik* (s. 17), och bakom *Dokka* (s. 18) synes kunna föreligga en motsvarighet till fvn. *døkk* 'fördjupning'. Huvudleden i *Kärrshåla* (s. 29 f.) antas alternativt innehålla det terrängbetecknande *valv*, ett antagande som är väl värt att beakta. Att det bakom *Kormyren* (s. 27) kunde finnas ett *kore* 'utkant' är möjligt, även om ordet, som påpekas, endast är svagt belagt. Beaktansvärda resonemang förs även beträffande *Lönnekärr* (s. 119 f.), vars bestämningsled knyts till fvn. *loðinn* 'gräsrik', men också kan innehålla ett numera försvunnet sjönamn **Loðne* ('den ludna, dvs. vegetationsrika, sjön'). Att det bakom *Bergskär* (s. 64 f.) kunde finnas ett *bågr* 'besvärlig' är beaktansvärt, men hade kunnat underbyggas ytterligare. I en hel del andra fall hade på likartat sätt diskussionen kunnat föras vidare. Till grund för sockennamnet *Bärfendal* (s. 63) ligger uppenbarligen ett **Beruffjörör*, sannolikt med ett vattendragsnamn **Bera*, bildat till *bera* 'björnhona', i bestämningsleden. Den sakliga bakgrunden till namnet är emellertid inte helt lätt att fastställa och hade kunnat diskuteras mer energiskt. Utifrån ett terrängbetecknande *finn(e)* diskuteras *Finntorp* (s. 101), men detta element erfordrar enligt min mening långt grundligare undersökningar än de som a.st. hänvisas till. I samband med *Runden* (s. 122 f.) diskuteras flera olika alternativ, där författaren kunnat ställa alternativen tydligare mot varandra. I bildbilagan i slutet får man ta del av foton av terränger som återopas vid namntolkningarna, vilket onekligen berikar läsningen (se ovan). Skada bara att bilderna inte kunnat reproduceras i direkt anslutning till namnartikeln. Det skall tilläggas att omslagsbilden visar de branta bergväggarna som ligger bakom namnet *Bratteby* i Askums socken. Ortnamnsregister, olika personnamnsregister, ordregister samt ett kort men intresseväckande kulturhistoriskt register avslutar boken. En karta över området återfinns i en insticksficka längst bak. Tolkningarna underbyggs på ett utmärkt sätt såväl språkligt som sakligt. Det är m.a.o. ett gott stycke namnforskning som här läggs fram. Framställningen är också lätt att ta till sig, vilket gör att boken säkert kan få en bred läsekrets.

L.-E.E.

Ortnamnen i Värmlands län. Del XVII. Register 2. Huvudleder av Birgit Falck-Kjällquist, 75 s., Uppsala 2018 (Institutet för språk och folkminnen). (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Namnarkivet i Uppsala. Serie A. Sveriges ortnamn.) ISBN 978-91-86959-50-0. Redan 1922 utkom första delen av *Sveriges ortnamn. Värmlands län*, närmare bestämt den del som behandlar namnen i Gillbergs härad. Ungefär sextio år senare (1984) kom så den inledning som sammanfattande redogör för länets naturförhållanden, vegetation, bebyggelsehistoria, kommunikationer m.m., ger en översikt över dialektdrag och områdets finska ortnamn men framför allt redovisar namn av olika typer (häradsnamn, sockennamn, bynamn, gårdnamn, naturnamn) samt ger en överblick över namnens huvudleder och vissa namnelement som förekommer i områdets bebyggelse- och naturnamn. Detta häfte (del I) sammanställdes av Birgit Falck-Kjällquist som med föreliggande registerband också avslutar serien. Man är henne tacksam för dessa insatser. Del XVI (1962) utgjorde ett register över verkets samtliga bebyggelse- och naturnamn, medan den här aktuella delen (XVII) redovisar huvudlederna i de uppslagsformer som verkets författare valt. Registret tar emellertid också med en del namnformer som *inte* utgör uppslagsformer, såsom variantformer och namnformer som möter i äldre belägg. Efter vilka principer detta gjorts framgår inte närmare. Namn på bruk, hammare och hyttor i Bergslagsområdena är dock med även om de inte är uppslagsformer, och det gäller även för torp och vissa smärre bebyggelser. Ibland möter i registret huvudleder som till följd av språkutvecklingen slipats ned till oigenkännlighet, såsom namnen på *-hem*, vilka återfinns i registret under *-eem*, *-em*, *-m*, *-om*, *-um* och *-öm*, men också sammanförda under *-hem*. I själva verket är väl *-eem*, *-em*, *-m* etc. snarast restmorfem. I det stora hela tycks det vara ett funktionellt och noggrant sammanställt register, men jag tillåter mig trots det att förmedla några noteringar som gjorts under läsningen. Inslaget av finska namn är som bekant påtagligt inom delar av det värmländska området, men dessa element är ofta anpassade efter den svenska dialekten. Här kan nämnas *bårro* (*porra*, *porro*, *porrå*) (< fi. *puro* 'bäck'; huvudleden *puro* finns också som uppslagsform), *jaro* (< fi. *järvi* 'sjö') och *lann* (< fi. *lantto* 'dal'). Det hade varit bra om författaren i dessa fall hade angett den finska utgångsformen och gärna en betydelse, detta på samma sätt som görs vid *-a* (i *Blom(m)a*), vilket sägs härröra från ett fornsvenskt *ā* 'å'. Någon gång hade även hänvisningar kunnat göras mellan huvudleder, t.ex. mellan *dolpan* och *dulpa* (*dulpan*, *dulporna*). Men detta är småsaker. Med denna del kan man sätta punkt för den svit volymer i serien *Ortnamnen i Värmlands län* som påbörjades för nästan ett sekel sedan. Det är vi mycket tacksamma för. L.-E.E.